

Rajmund Pietkiewicz

Biblijne przekazy o ustanowieniu Eucharystii : studium egzegetyczno-teologiczne

Wrocławski Przegląd Teologiczny 17/2, 77-91

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. RAJMUND PIETKIEWICZ

BIBLIJNE PRZEKAZY O USTANOWIENIU EUCHARYSTII STUDIUM EGZEGETYCZNO-TEOLOGICZNE

Rozważając tajemnicę Eucharystii nasze myśli kierujemy ku nocy poprzedzającej mękę i śmierć Jezusa. Tej właśnie nocy Jezus spożył ze swoimi uczniami wieczerzę, którą nazywamy Ostatnią Wieczerzą. Podczas tego posiłku wziął On w swoje ręce chleb i wino, dawał swoim uczniom mówiąc: „Bierzcie i jedzcie, to jest Ciało moje. Bierzcie i pijcie, to jest moja Krew”. Ten właśnie moment uważamy za kluczowy w ustanowieniu Eucharystii.

Przytoczone wyżej słowa słyszymy podczas każdej Mszy św. w czasie Modlitwy Eucharystycznej, kiedy to, jak wierzymy, Duch Święty sprawia, że wśród nas staje obecny pod postaciami chleba i wina żywy, prawdziwy, zmartwychwstały Jezus. Nie można więc, chcąc zrozumieć choć trochę tajemnicę Eucharystii, pominąć znaczenia owych Jezusowych słów wypowiedzianych podczas Ostatniej Wieczerzy i wykonanych równocześnie gestów.

Celem niniejszego artykułu jest syntetyczne zebranie niektórych wyników badań nad opisami ustanowienia Eucharystii oraz ich przystępne i przejrzyste zaprezentowanie czytelnikom znajdującym się na początkowym etapie studiów teologicznych¹.

Najpierw przyjrzymy się bliżej zachowanym relacjom z Ostatniej Wieczerzy (punkt I), następnie osadzimy słowa i gesty Jezusa w kontekście żydowskiej wieczerzy paschalnej (punkt II), aby wreszcie przejść do teologicznego studium ukazującego nowe znaczenie nadane słowom i gestom ustanowienia przez Jezusa (punkt III).

¹ Ze tego powodu będziemy posługiwać się polskim przekładem Pisma Świętego, tzw. „Biblią Tysiąclecia”: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych. Opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy Benedyktynów Tynieckich*, Poznań 2000⁵.

I. CZTERY BIBLIJNE PRZEKAZY O USTANOWIENIU EUCHARYSTII. RÓŻNICE I PODOBIENSTWA

Mt 26, 26-30	Mk 14, 22-25	Łk 22, 14-20	1 Kor 11, 23-26
		<p>¹⁴ A gdy nadeszła pora, zajął miejsce u stołu i Apostołowie z Nim. ¹⁵ Wtedy rzekł do nich: «Gorąco pragnąłem spożyć tę Paschę z wa-mi, zanim będę cierpiał. ¹⁶ Albowiem powiadam wam: Nie będę <już> jej spożywać, aż się spełni w królestwie Bożym». ¹⁷ Potem wziął kielich i odmówiwszy dziękczynienie, rzekł: «Weźcie go i podzielcie między siebie; ¹⁸ <i>albowiem powiadam wam: odtąd nie będę <już> pił [na-poju] z owocu winnego krzewu, aż przyjdzie królestwo Boże</i>».</p>	
			<p>²³ Ja bowiem otrzymałem od Pana to, co wam przekazałem, że Pan Jezus tej nocy, której został wydany,</p>
<p>²⁶ A gdy oni jedli, Jezus wziął chleb i odmówiwszy błogosławieństwo, połamał i dał uczniom, mówiąc: «Bierzcie i jedzcie, to jest Ciało moje».</p>	<p>²² A gdy jedli, wziął chleb, odmówił błogosławieństwo, połamał i dał im, mówiąc: «Bierzcie, to jest Ciało moje».</p>	<p>¹⁹ Następnie wziął chleb, odmówiwszy dziękczynienie połamał go i podał im, mówiąc: «To jest Ciało moje, które <u>za was będzie wydane: to czyńcie na moja pamiątkę!</u>»</p>	<p>wziął chleb ²⁴ i dzięki uczyniwszy, połamał i rzekł: «To jest Ciało moje <u>za was [wydane]. Czyńcie to na moja pamiątkę!</u>»</p>

²⁷ Następnie wziął kielich i odmówił dziękczynienie, dał im, mówiąc: «Pijcie z niego wszyscy, ²⁸ bo to jest **moja Krew Przymierza**, która za wielu będzie wylana na odpuszczenie grzechów.

²³ Potem wziął kielich i odmówił dziękczynienie, dał im, i pili z niego wszyscy. ²⁴ I rzekł do nich: «**To jest moja Krew Krew Przymierza**, która za wielu będzie wylana.

²⁰ Tak samo i kielich [wziął] **po wieczerzy**, mówiąc: «**Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej**, która za was będzie wylana».

²⁵ Podobnie, **skończywszy wieczerzę**, wziął kielich, mówiąc: «**Kielich ten jest Nowym Przymierzem we Krwi mojej**.

Czyńcie to, ile razy pić będziecie, na moja pamiątkę!»

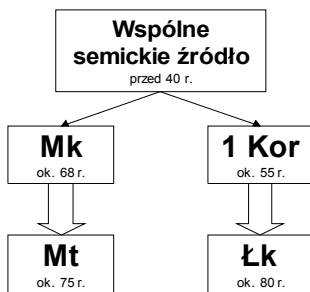
²⁹ Lecz powiadam wam: *Odiąd nie będę już pił [napoju] z tego owocu winnego krzewu aż do owego dnia, kiedy pić go będę z wami, nowy, w królestwie Ojca mojego*.
³⁰ Po odśpiewaniu hymnu wyszli w stronę Góry Oliwnej.

²⁵ Zaprawdę, powiadam wam: *Odiąd nie będę już pił [napoju] z owocu winnego krzewu aż do owego dnia, kiedy pić będę go nowy w królestwie Bożym*».

Poszukując w Nowym Testamencie słów powtarzanych dziś w czasie konsekracji natrafimy na cztery fragmenty, trzy w Ewangeliach: według św. Mateusza, Marka i Łukasza; i jeden w Pierwszym Liście św. Pawła Apostoła do Koryntian. Przeczytajmy je zwracając szczególną uwagę na różnice i podobieństwa zaznaczone różnymi stylami pisma:

Już na pierwszy rzut oka można zauważyć pewne różnice między przekazami o ustanowieniu Eucharystii. I tak relacje Mk i Mt różnią się od relacji 1 Kor i Łk. Opisy Mk i Mt są do siebie bardzo zbliżone, podobnie opisy 1 Kor i Łk. Wiele wskazuje na to, że mamy tu do czynienia z dwiema tradycjami mającymi wspólne źródło: pierwsza, zwana palestyńską, reprezentowana przez Mk–Mt pochodzi ze środowisk judeochrześcijańskich; druga, zwana antiocheńską, reprezentowana przez 1 Kor–Łk pochodzi ze środowiska nawróconych na chrześcijaństwo pogan prawdopodobnie z Antiochii Syryjskiej².

² Por. P. BENOIT, *Les récits de l'institution de l'Eucharistie et leur portée*, w: Tenże (red.), *Exègèse et théologie*, t. 1, Paris 1961, s. 210-212. Polski przekład: Tenże, *Opisy ustanowienia*

Rys. 1. Dwie tradycje opisów ustanowienia Eucharystii

Skąd jednak biorą się różnice w przekazach tych tradycji? Przecież Jezus wypowiedział słowa konsekracji tylko raz, a więc w Jego ustach posiadały one jedną określoną postać. Biorą się one stąd, że poszczególni Ewangelści przekazują słowa konsekracji w tej formie, w jakiej były powtarzane podczas sprawowania Eucharystii w pierwotnych wspólnotach, do których należeli. Poszczególne bowiem gminy zachowując to, co było istotne dla sprawowania Eucharystii, modyfikowały pewne szczegóły przystosowując je do swoich potrzeb. I tak np. z tradycji 1 Kor–Łk wynika, że konsekracji kielicha Jezus dokonał już po wieczerzy, a więc w jakimś odstępie czasowym od konsekracji chleba (patrz słowa: „tak samo kielich [wziął] po wieczerzy” – Łk 22, 20; „podobnie, skończywszy wieczerzę” – 1 Kor 11, 25). Z opisów zaś Mk–Mt wynikałoby, że konsekracja kielicha nastąpiła zaraz po konsekracji chleba. Powstała trudność tłumaczy się tym, że tradycja przekazywana przez Mk i Mt dokonała pewnej modyfikacji tekstu zachowując tylko to, co istotne (istotna jest bowiem sama konsekracja a nie odstęp między konsekracją chleba i wina). Takiej wersji słów konsekracji używano w liturgii sprawowanej we wspólnotach judeochrześcijańskich³.

Różnice w tekstach powstały również w wyniku ich przekładu z języka aramejskiego, w którym zostały wypowiedziane, na grecki, w którym były powtarzane podczas liturgii. I tak np. tekst Mk posiada więcej cech semickich świadczących o niedawnym przekładzie z języka aramejskiego. Tekst zaś Mt podob-

Eucharystii, tłum. A. Morawska, w: J. KUDASIEWICZ (red.), *Biblia dzisiaj*, Kraków 1969, s. 332-334 (dalej w nawiasach będziemy podawać również strony polskiego tłumaczenia); J. KUDASIEWICZ, *Elementy eklezjalne w tekstach o ustanowieniu Eucharystii*, *Studia Theologica Varsaviensia* [dalej: STV] 18(1980)2, s. 31-32. Niektórzy mówią o trzech przekazach tradycji: Mk-Mt, 1 Kor-Łk oraz dodatkowo wskazując na zależności między Mk a Łk (por. Mk 14, 25 i Łk 22, 15-18). Zob. H. LANGKAMMER, *Zagadnienie autentycznego brzmienia słów konsekracji*, *Ruch Biblijny i Liturgiczny* [dalej: RBL] 28(1975), s. 101; Tenże, *Teologia Eucharystii. Wymowa tekstów biblijnych*, Kłódzko 1997, s. 18-25.

³ Por. P. BENOIT, art. cyt., s. 212 (334).

ny do Mk ma wyraźnie lepszy styl, zgodny z zasadami języka greckiego, z mniejszą ilością semityzmów, co świadczy o poprawianiu przekładu⁴.

Zestawmy jeszcze najważniejsze podobieństwa i różnice między dwiema tradycjami przekazującymi opisy ustanowienia⁵.

Podobieństwa. Wszędzie występują zwroty: „A gdy oni jedli, (Jezus) wziął chleb, odmówił błogosławieństwo” (Mt, Mk), „Następnie wziął chleb, odmówiwszy dziękczynienie” (Łk), „Pan Jezus [...] wziął chleb i dzięki uczyniwszy” (1 Kor); „Połamał (go) i dał (podał) im (uczniom)” (Mt, Mk, Łk), „połamał i rzekł” (1 Kor); „Za wielu” (Mt, Mk) lub „za was” (Łk, 1 Kor). Wszędzie występują dwa człony, jeden związany z chlebem, a drugi z winem.

Różnice. Mk–Mt nie dodają przy konsekracji chleba zwrotu: „za was będzie wydane”; w wersji Mk–Mt wino staje się „Krwią Przymierza”, a w wersji 1 Kor–Łk Eucharystia jest przyczyną zaistnienia „Nowego Przymierza”; Mk–Mt: krew wylana „za wielu”; 1 Kor–Łk: „za was”; Mk–Mt, w przeciwieństwie do 1 Kor–Łk, nie wspomina o nakazie powtarzania Wieczery.

II. OSTATNIA WIECZERZA A UCZTA PASCHALNA

1. Sens starotestamentalnego Świąta Paschy

Wiele wskazuje na to, że Ostatnia Wieczera była uczta paschalną, czyli tą uczta, której spożywanie opisuje Księga Wyjścia łącząc ją z wyjściem Izraelitów z Egiptu (Wj 11, 1-13, 16; 12, 14. 26n)⁶.

⁴ Por. Tamże.

⁵ Zob. J. KUDASIEWICZ, art. cyt., s. 30-32.

⁶ Wątpliwości odnośnie do paschalnego charakteru Ostatniej Wieczery opierają się głównie na różnicy jej datacji zachodzącej między synoptykami a czwartą ewangelią: z opisu synoptyków wynika, że Ostatnia Wieczera była sprawowana w pierwszy dzień Przaśników, kiedy ofiarowano Paschę, czyli we właściwej porze wieczery paschalnej (zob. Mk 14,12; por. Mt 26, 17; Łk 22, 7), a według Ewangelii św. Jana uczta Jezusa z uczniami miała miejsce przed terminem Paschy, która normalnie rozpoczynała się wieczorem w piątek, a więc już po śmierci Jezusa (zob. J 13, 1; por. 18, 28). W związku z powyższym niektórzy egzegeci utrzymywali, że Ostatnia Wieczera nie była uczta paschalną, ale tylko posiłkiem pożegnalnym. Trudność tę przezwyciężono proponując nowy sposób uzgodnienia datacji na podstawie tzw. kalendarza kapłańskiego odkrytego w Qumran: posługując się kalendarzem kapłańskim Jezus celebrował Paschę we wtorek wieczorem, podczas gdy większość Żydów spożywała ją w piątek wieczorem. Inni uważają, że Paschę sprawowano rozmaicie: w czwartek lub w piątek, zależnie od odmiennych rachub czasu faryzeuszy i saduceuszy. Zob. A. JANKOWSKI, *Eucharystia jako „nasza Pascha” (1 Kor 5, 7) w teologii biblijnej Nowego Testamentu*, RBL 28(1975), s. 90 i 94; B. MOKRZYCKI, *Droga chrześcijańskiego wtajemniczenia*, Warszawa 1983, s. 392. Argumenty przemawiające za paschalnym charakterem Ostatniej Wieczery oraz związane z tym trudności, zob. P. BENOIT, art. cyt., s. 213-214 (335-336); R. BARTNICKI, *Pascha żydowska a chrześcijańska ofiara eucharystyczna*, STV 18(1980)1, s. 97-101; J. KUDASIEWICZ, art. cyt., s. 36-38; A. JANKOWSKI, art. cyt., s. 90-91; H. LAMGKAMMER, *Teologia Eucharystii...*, dz. cyt., s. 25-29; P.-É. BONNARD, *Pascha*, w: X. LÉON-DUFOUR (red.), *Słownik teologii biblijnej*, tłum. K. Romaniuk, Poznań – Warszawa 1973, s. 650.

Samo Święto Paschy i związana z nim wieczerza były najprawdopodobniej znane już przed Mojżeszem jako święto nomadów. Mojżesz nie stworzył więc tego święta, ale z Bożego polecenia nadał mu nową treść, którą wzbogaciły jeszcze bardziej późniejsze wieki. Rozpoczęło się ono od tzw. przygotowania, 14 dnia miesiąca *Nisan*, kiedy to zabijano baranki w świątyni jerozolimskiej. Centralnym punktem święta była wieczerza spożywana tego samego dnia wieczorem w gronie rodzinnym.

Po osiedleniu się w Kanaanie Izraelici zaczęli świętować Paschę wraz ze świętem Przaśników (nazwa pochodzi o przASNego, czyli niekwaszonego chleba spożywanego podczas dni świątecznych od 15 do 21 dnia miesiąca *Nisan*). Święto to było odpowiednikiem pasterskiej Paschy, ale obchodzone przez ludy osiadłe zajmujące się rolnictwem⁷. I tak, Święto Paschy wraz z nieodłączną wieczerzą posiadało w czasach Jezusa już bardzo rozbudowane znaczenie.

Przypominało rocznice wielkich wydarzeń zbawczych, których Jahwe dokonał w dziejach narodu wybranego, wśród których na plan pierwszy wysuwało się wyjście z niewoli egipskiej, nadanie Prawa i zawarcie przymierza na górze Synaj, opatrnościowe kierowanie wędrówką przez pustynię w drodze do ziemi obiecanej. Trzeba zaznaczyć, że Pascha jako pamiątka tych wydarzeń dawała Żydom możliwość niejako fizycznego udziału we wspomnianych wydarzeniach.

Wieczerza paschalna przypominała Izraelowi, że przez przymierze wszedł w szczególną relację z Jahwe – stał się szczególną własnością Boga, ludem świętym, królewskim kapłaństwem (por. Wj 19, 3-6). Pascha służyła więc wyodrębnieniu spośród innych narodów Izraela jako specjalnej wspólnoty, którą Jahwe wybawił i wziął na własność. Obchód Paschy był pamiątką, która nie tylko przypominała Izraelitom ich przeszłość, ale również przypominała Bogu o tym, co uczynił Izraelowi, który jest jego ludem wybranym. To przypominanie Bogu było dla Izraelitów gwarantem zbawczych działań Boga w teraźniejszości i w przyszłości – Jahwe nie może przecież opuścić ludu, który wyzwolił i wybrał sobie na własność.

Interpretacja rabinistyczna jeszcze bardziej rozbudowała znaczenie Paschy, widząc w niej pamiątkę nocy stworzenia świata, obrzezania Abrahama, ofiary z Izaaka, wejścia Izraela do Egiptu i uwolnienia Józefa z więzienia. Noc paschalna stała się również oczekiwaniem nowych wydarzeń, których Bóg dokona w dziejach Izraela i świata: nowego wyjścia z niewoli, ukazania się Mesjasza, przyjścia Mojżesza i Eliasza, zmartwychwstania proroków i końca świata⁸.

W ten sposób celebrowanie Paschy stawała się niejako trójwymiarowa: pozwalała w teraźniejszości przeżywać przeszłość i przyszłość⁹.

2. Starotestamentalna wieczerza paschalna

⁷ Zob. P.-É. BONNARD, art. cyt., s. 646-647; B. MOKRZYCKI, dz. cyt., s. 381-385.

⁸ Zob. P.-É. BONNARD, art. cyt., s. 648-649.

⁹ Por. A. JANKOWSKI, art. cyt., s. 95-96.

Centralnym punktem święta była wieczerza spożywana w rodzinnym gronie w paschalny wieczór. Na wieczerzę przygotowywano do spożycia baranka, którego zabijano w przedsionku świątyni po południu (między naszą godz. 15 a 18) dnia 14 miesiąca *Nisan* (zob. wyżej punkt II. 1). Mięso zwierzęcia nadziane na rożen w kształcie krzyża pieczono na ogniu. Wieczerza była spożywana po zachodzie słońca w pozycji półleżącej. Na rozpoczęcie wypijano pierwszy kielich wina dziękując Bogu za święto i za wino. Podawano wstępną potrawę – liście gorzkich ziół z chrzanem, laurem, tymiankiem, majerankiem i bazylią, maczane w ceglasczerwonym sosie zwanym *charoszet*, sporządzanym z jabłek, orzechów, fig i wina, co miało przypominać ciężki los Izraelitów w Egipcie, którzy byli zatrudnieni przy wyrobie cegieł, oraz dwa praśne chleby (tzw. *mace*; hebr. *mazzót*), które jak podaje opis wyjścia z Egiptu, nie zdążyły się zakwasić z powodu pośpiechu Izraelitów opuszczających „dom niewoli”. Po spożyciu ziół najmłodszy z uczestników uczyty pytał Ojca: „Dlaczego ta noc różni się od innych nocy?” Ojciec odpowiadając wygłaszał tzw. *haggadę* paschalną, która wyjaśniała znaczenie Paschy (por. Wj 10, 1-2; 13, 8-16; Pwt 26, 5-8). Opowiadanie kończyło się recytacją pierwszej części *Malego Hallelu* (Ps 113–114), a następnie odmawiano modlitwę wyrażającą nadzieję na przyszłe wybawienie i wypijano wcześniej zmieszany drugi kielich wina.

Właściwa ucztą rozpoczynała się od błogosławieństwa, łamania i spożywania chleba, po czym jedzono główną potrawę wieczerzy – baranka. Miał on przypominać te baranki, które zabito kiedyś w Egipcie, a których krew służyła do oznaczenia odrzwi domów. Już po wieczerzy odmawiano uroczyste błogosławieństwo i pito tzw. „kielicha błogosławieństwa” podawanym z rąk do rąk. Na zakończenie odmawiano resztę *Malego Hallelu* (Ps 115-118), pito być może czwarty kielich, śpiewano tzw. *Wielki Hallel* (Ps 135), po czym kończono posiłek¹⁰.

3. Elementy uczyty paschalnej obecne w opisach ustanowienia

Analizując przebieg Ostatniej Wieczerzy możemy wyodrębnić elementy należące do tradycyjnej uczyty paschalnej. I tak, podczas wstępnego błogosławieństwa chleba i wina Jezus zapowiada uczniom, że więcej nie będzie spożywał Paschy i nie będzie „pił [napoju] z owocu winnego krzewu, aż przyjdzie królestwo Boże” (Łk 22, 14-20)¹¹. Ów kielich, który mieli podzielić między siebie Apostołowie to pierwszy kielich wieczerzy paschalnej¹². Na moment konsekracji chleba wybrał Jezus prawdopodobnie gest błogosławienia, łamania i spożywania chleba, rozpoczynający właściwą część uczyty¹³. Konsekracja wina nastąpiła w

¹⁰ Zob. R. BARTNICKI, art. cyt., s. 103-106; P. BENOIT, art. cyt., s. 214-215 (336-337); B. MOKRZYCKI, dz. cyt., s. 385-391.

¹¹ Zob. P. BENOIT, art. cyt., s. 216 (338).

¹² Zob. R. BARTNICKI, art. cyt., s. 108-109.

¹³ Niektórzy egzegeci uważają, że Jezus nie konsekrował chleba w tym miejscu, gdyż jego spożywanie było połączone ze spożywaniem gorzkich ziół i sosu *charoszet*, ponadto konsekracja chleba i wina – zapowiedź śmierci Pana – byłyby rozdzielone radosnym i swobodnym ucztow-

momencie błogosławienia trzeciego kielicha, tzw. „kielicha błogosławieństwa”¹⁴. Hymn, po odśpiewaniu którego Jezus wyszedł z uczniami ku Górze Oliwnej to zapewne Ps 135, stanowiący tzw. *Wielki Hallel*, śpiewany na zakończenie wieczery¹⁵. Relację między uczną paschalną a Ostatnią Wieczerzą opisaną przez teksty, którymi zajmujemy się przedstawia rys. 2.

Wieczerza paschalna

I. Część wstępna	
Błogosławieństwo święta Paschy i wina	I Kielich
Przystawka: gorzkie ziola maczane w sosie	
Haggada	
Mały Hallel cz. I (Ps 113–114)	
II Kielich	

Ostatnia Wieczerza

A gdy nadeszła pora, zajął miejsce u stołu i Apostołowie razem z Nim. Wtedy rzekł do nich: „Gorąco pragnąłem spożyć tę Paschę z wami, zanim będę cierpieł. Albowiem powiadam wam: Już jej spożywać nie będę, aż się spełni w królestwie Bożym”. Potem wziął kielich i odmówiwszy dziękczynienie rzekł: „Weźcie go i podzielcie między siebie; albowiem powiadam wam: odtąd nie będę już pił z owocu winnego krzewu, aż przyjdzie królestwo Boże”.

Łk 22, 14-20

II. Właściwa uczta

II. Właściwa uczta
Błogosławieństwo, łamanie i spożywanie chleba
Spożywanie baranka paschalnego

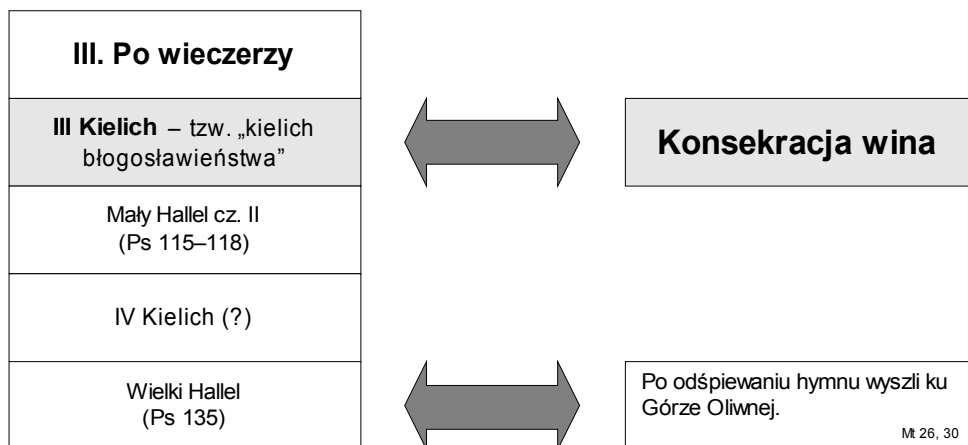

Konsekracja chleba

niem. Ci sami bibliści uważają więc, że Jezus zmienił obrzęd Paschy i zakonsekrował chleb i wino po wieczerzy (zob. „Tak samo i kielich [wziął] po wieczerzy, mówiąc” – Łk 22, 20). Argumenty te jednak nie przekonują większości egzegetów. Zob. R. BARTNICKI, art. cyt., s. 112-113; P. BENOIT, art. cyt., s. 216 (338).

¹⁴ Zob. R. BARTNICKI, art. cyt., s. 113.

¹⁵ Por. Tamże, s. 114.

Rys. 2. Starotestamentalna ucztę paschalną a Ostatnia Wieczerza

III. SENS NADANY PRZEZ JEZUSA STAROTESTAMENTALNEJ UCZTIE PASCHALNEJ

Jak już zauważyliśmy Jezus zmodyfikował obrzędy starotestamentalnej Paschy nadając im nowy sens i ustanawiając tym samym Eucharystię¹⁶. Spróbujmy teraz przyjrzeć się opisom ustanowienia i odczytać sens jaki Jezus nadał ucztę paschalną nowego przymierza, czyli Eucharystii.

1. Łamanie chleba i picie kielich – Jezus składa w ofierze swoje życie

Jezus jeszcze przed Ostatnią Wieczerzą zapowiedział uczniom, że zostanie zabity. Apostołowie jednak nie rozumieli Jego słów. Podczas ustanawianiu Eucharystii z naciskiem wraca do tego tematu: w gestach i słowach stawia przed oczyma uczniów swoją bliską śmierć.

Już w łamanym chlebie i pitym kielichu można dopatrzeć się znaku śmierci Jezusa – przecież ten chleb jest Jego ciałem, a wino krwią¹⁷.

Do tych gestów Jezus dodaje słowny komentarz nie pozostawiający żadnych wątpliwości: „Odtąd nie będę już pił [napoju] z owocu winnego krzewu” (Mk 14, 25), „Gorąco pragnąłem spożyć tę Paschę z wami, zanim będę cierpiał” (Łk 22, 15). Jezus mówi również, że jego ciało jest „wydawane za was” (lub też „za was łamane” jak mają niektóre rękopisy w 1 Kor 11, 24¹⁸), a krew jest „wylewana za wielu”, „wylewana za was”. Te semickie zwroty oznaczają śmierć męczeńską

¹⁶ Zob. A. JANKOWSKI, art. cyt., s. 91; R. BARTNICKI, art. cyt., s. 114; P. BENOIT, art. cyt., s. 216 (338); H. LANGKAMMER, *Teologia Eucharystii...*, dz. cyt., s. 32.

¹⁷ Por. R. BARTNICKI, art. cyt., s. 116-117.

¹⁸ Kilka kodeksów ma w 1 Kor 11,24: „to jest ciało moje za was łamane”. Zob. aparat krytyczny w *Novum Testamentum Graece* (Nestle-Aland), Stuttgart 2001²⁷.

(por. Rdz 9, 6). Jezus oddaje więc w znaku chleba i wina swoje ciało i swoją krew, to znaczy swoje życie. Składa je Ojcu jako ofiarę ekspiacji i pojednania.

Za ofiarniczym charakterem Eucharystii przemawia jeszcze fakt oddzielenia „wydawanego ciała” od „przelewanej krwi”, tak bowiem czynili kapłani Starego Testamentu, kiedy składali ofiary dla Jahwe: oddzielali mięso od krwi, mięso palili, a krew wylewali na ołtarz (por. Kpł 1–5; 17). W ten sposób Eucharystia jest prawdziwą ofiarą Jezusa złożoną Ojcu, sakramentalnym (tzn. pod postacią znaków) uobecnieniem ofiary krzyża¹⁹.

2. „To jest moja krew przymierza” – krew Jezusa przypieczętowało nowe przymierze

Religia Starego Testamentu jest religią opartą na przymierzu z Bogiem. Takie przymierze zawarł z Jahwe Noe i Abraham, kolejne, o centralnym znaczeniu dla Żydów, zostało zawarte pod górą Synaj po wyjściu Izraelitów z Egiptu. Pamiątką tego przymierza było Święto Paschy.

Przymierze według zwyczajów semickich było zawierane „we krwi”, to znaczy przez ubój zwierząt ofiarnych (Rdz 15, 17), których krew nazywano „krwią przymierza”. Podobnie było podczas zawierania przymierza synajskiego: „Potem polecił [Mojżesz] młodzieńcom izraelskim złożyć Panu ofiarę całopalną i ofiarę biesiadną z cielców. Mojżesz zaś wziął połowę krwi i wylał ją do czar, a drugą połowę krwi skropił ołtarz. Wtedy wziął Księgę Przymierza i czytał ją głośno ludowi. I oświadczyli: «Wszystko, co powiedział Pan, uczynimy i będziemy posłuszni». Mojżesz wziął krew i pokropił nią lud, mówiąc: «Oto krew przymierza, które Pan zawarł z wami na podstawie wszystkich tych słów».” (Wj 24, 5-8).

Przez przymierze synajskie Izrael stał się szczególną własnością Jahwe, królestwem kapłanów i ludem świętym (por. Wj 19, 6). Tę szczególną więź z Jahwe przypominało Izraelitom corocznie Święto Paschy. Niestety, Izrael przez niewierność zerwał przymierze synajskie i swoją więź z Bogiem. Bóg jednak pragnął odbudować utraconą relację z ludem i zapowiedział przez proroków zawarcie nowego przymierza: „Oto nadchodzą dni – wyrocznia Pana – kiedy zawrę z domem Izraela <i z domem Judy> nowe przymierze. Nie takie jak przymierze, które zawarłem z ich przodkami, kiedy ująłem ich za rękę, by wyprowadzić z ziemi egipskiej. To moje przymierze złamali, mimo że byłem ich władcą – wyrocznia Pana. Lecz takie będzie przymierze, jakie zawrę z domem Izraela po tych dniach – wyrocznia Pana: Umieszcę swe prawo w głębi ich jestestwa i wypiszę na ich sercach. Będę im Bogiem, oni zaś będą Mi ludem. I nie będą się musieli wzajemnie pouczać, mówiąc jeden drugiego: Poznajcie Pana! Wszyscy bowiem od najmniejszego do największego poznają Mnie – wyrocznia Pana, ponieważ odpuszczę im występki, a o grzechach ich nie będę już wspominał” (Jr 31, 31-34).

Niewątpliwie Jezus podając uczniom kielich z konsekrowanym winem – swoją krwią, nawiązał do tych dawnych wydarzeń i prorocत्व. Kielich Ostatniej

¹⁹ Zob. P. BENOIT, art. cyt., s. 216-217 (339-340).

Wieczerzy jest „Nowym Przymierzem we krwi” Jezusa (Łk 22, 20; 1 Kor 11, 25). W ten sposób Bóg odnowił swoją więź z ludźmi, zawarł nowe przymierze. Ponieważ zaś przymierze wymaga krwi, Jezus oddaje własną krew²⁰.

Należy jeszcze zaznaczyć, że Pascha obchodzona w Egipcie i zawarcie przymierza synajskiego doprowadziło do narodzin ludu Starego Testamentu, który stał się pod Synajem świętym zgromadzeniem Jahwe. Podobnie jest w przypadku nowego przymierza, które zawarte zostało przez krew Jezusa: jako owoc Ostatniej Wieczerzy i następujących po niej wydarzeń narodził się lud wybrany Nowego Testamentu – Kościół. W ten sposób Eucharystia wiąże się bezpośrednio z narodzinami i życiem Kościoła, który rodzi się z Eucharystii i z niej czerpie życie²¹.

3. „Krew przymierza, która za wielu będzie wylana” – Jezus jest „Sługą Jahwe”, który składa życie jako okup za wszystkich ludzi

Zerwanie przymierza z Bogiem przez grzech ludzi domagało się ekspiacji. Miłosierny Bóg sam chce dostarczyć ofiary przebłagalnej i zapowiada nadejście swojego Sługi: „męża boleści”, niewinnego, lecz „chłostanego przez Boga i zdeptanego [...], przebitego za nasze grzechy, zdruzgotanego za nasze winy” (Iz 53, 3-5). Sługa Jahwe miał zostać ustanowiony „przymierzem dla ludzi i światłością narodów” (Iz 42, 6), ofiarować siebie na śmierć, wziąć na siebie grzechy wielu i orędować za grzesznikami (Iz 53, 12). Misja „Sługi Jahwe” miała być uniwersalna – pojednać z Bogiem nie tylko Żydów, ale i pogan.

Nowy Testament wielokrotnie daje do zrozumienia, że Jezus jest zapowiadanym przez Izajasza „Sługą Jahwe” (zob. Mt 8, 17; 12, 18-21; 20, 28; Łk 4, 17-21; 22, 37; Dz 8, 28-35; 1 P 2, 22. 24). Jeszcze wyraźniej czyni to Jezus, kiedy mówi: „To jest moja Krew Przymierza, która za wielu będzie wylana na odpuszczenie grzechów” (Mt 26, 28; por. Mk 14, 24)²².

W formie ofiarniczej „za wielu” jest zawarta idea eklezjotwórcza. Owocem oddania życia „za wielu” jest nowa wspólnota, zbudowana na fundamencie zbawczej krwi Jezusa. Jezus łączy w ten sposób dwa elementy: ustanowienie nowego przymierza i nowego ludu Bożego oraz wydarzenie zbawcze (wyzwolenie z grzechów). W ten sposób, podobnie jak na Synaju, przymierze i zbawienie zostały ściśle ze sobą połączone²³.

4. „Bierzcie i jedzcie”, „bierzcie i pijcie” – Jezus daje nam udział w swoim życiu

²⁰ Zob. Tamże, s. 217-219 (340-341); R. BARTNICKI, art. cyt., s. 118-119; H. LANGKAMMER, *Teologia Eucharystii...*, dz. cyt., s. 37-38.

²¹ Por. J. KUDASIEWICZ, art. cyt., s. 41-43; B. MOKRZYCKI, dz. cyt., s. 380.

²² Zob. P. BENOIT, art. cyt., s. 219 (341-342); R. BARTNICKI, art. cyt., s. 117-118.

²³ Por. J. KUDASIEWICZ, art. cyt., s. 43-45.

Starotestamentalny obrzęd składania ofiar obejmował spożywanie części zertwy przez tego, kto ją składał. W ten sposób człowiek jednoczył się z Bogiem i zapewniał sobie udział w owocach błogosławieństwa będącego skutkiem ofiary (zob. Wj 24, 9-11)²⁴.

Również w uczcie paschalnej, centralnym obrzędem było spożywanie gorzkich ziół, chleba praśnego i jagnięcia. Pascha nie była tylko zwykłym przypomnieniem wydarzeń z życia Izraela, lecz środkiem umożliwiającym włączenie się, w sposób możliwie jak najbardziej autentyczny, w wydarzenia Wyjścia i jego skutki. Temu celowi miało służyć spożywanie potraw symbolizujących wielkie wydarzenia z historii. Słowa modlitw i błogosławieństw wypowiedzane nad pokarmami nadawały im niejako nową jakość, tak że spożywający je korzystali z dobrodziejstw otrzymanych przez ich przodków: wyzwolenia i nawiązania szczególnie bliskiej relacji z Jahwe²⁵.

Podobnie jest z uczcą Eucharystyczną: kto bierze i spożywa chleb i wino, które stały się ciałem i krwią Jezusa – uobecniając tym samym Jego „wydanie się” i ofiarę, ten łączy się w sposób sakramentalny z wydarzeniem Odkupienia i ma udział w jego skutkach – nowym życiu, które nasz Pan wysłużył oddając się w ofierze Ojcu. Tę samą prawdę oddaje św. Jan w swojej Ewangelii: „Ja jestem chlebem żywym, który zstąpił z nieba. Jeśli ktoś spożywa ten chleb, będzie żył na wieki. Chlebem, który Ja dam, jest moje ciało [wydane] za życie świata. [...] Kto spożywa moje Ciało i pije moją Krew, ma życie wieczne, a Ja go wskrzeszę w dniu ostatecznym. Ciało moje jest prawdziwym pokarmem, a Krew moja jest prawdziwym napojem. Kto spożywa moje Ciało i Krew moją pije, trwa we Mnie, a Ja w nim. [...] Kto spożywa ten chleb, będzie żył na wieki” (J 6, 51. 54-58).

5. „To czyńcie na moją pamiątkę” – Jezus nakazuje ponawianie swoich gestów i słów

Jezus nie chciał, aby Eucharystia była jednorazową uczcą, którą spożył w noc przed swoją męką. Pragnął, aby wszyscy ludzie mogli spożywać Jego ciało i pić Jego krew i w ten sposób mieć udział w wysłużonym przez Niego życiu. Za każdym razem, kiedy uczniowie Jezusa powtarzają nad chlebem i winem gesty i słowa Mistra aktualizuje się pod postaciami chleba i wina Jego ofiara. Tę właśnie myśl wyrażają słowa wypowiedziane przez Jezusa podczas Ostatniej Wieczerzy: „To czyńcie na moją pamiątkę” (Łk 22, 19, por. 1 Kor 11, 24. 25). Należy również zaznaczyć, że chodzi tu o pamiątkę w semickim rozumieniu, takim jakie posiadała pamiątka wyjścia z Egiptu – Święto Paschy (zob. punkt II. 1). Nie chodzi tylko o wspomnienie minionych wydarzeń, lecz o ich uobecnianie i udział w nich. Każdy bowiem, kto w Izraelu obchodził Paschę był zobowiązany do tak żywego jej świętowania, jakoby on sam był w Egipcie podczas pierwszej Paschy.

²⁴ Por. B. MOKRZYCKI, dz. cyt., s. 378-379.

²⁵ Zob. P. BENOIT, art. cyt., s. 220 (342-343).

To samo greckie słowo *anamnēsis* (pamiętka), które pojawia się w opisach ustanowienia Eucharystii u Łk 22, 19 i w 1 Kor 11, 24. 25 określa w greckim przekładzie hebrajskiej Biblii skutki składanych Bogu ofiar: codzienna ofiara z chlebów pokładnych jest pamiętką, tzn. przypomina, uobecnia „wieczne przymierze” Boga z jego ludem (Kpł 24, 5-9; por. 2, 2; Dz 10,4); gra na trąbach towarzysząca składaniu ofiar jest dla Izraelitów pamiętką, tzn. przypomina Bogu o jego wybranym ludzie (Lb 10, 10). Podobnie i Eucharystia, przypomina Bogu o tym, że przez ofiarę swojego Syna zawarł z Nowym Ludem Bożym, Nowe Przymierze (zob. Hbr 9, 14n). Eucharystia jest więc uobecnieniem ofiary Nowego Przymierza.

Podobne znaczenie ma zwrot kończący Pawłowy opis ustanowienia: „Ilekroć bowiem spożywacie ten chleb i pijecie kielich, śmierć Pana głosicie, aż przyjdzie” (1 Kor 11, 26) – powtarzanie gestów Ostatniej Wieczerzy jest równoznaczne z głoszeniem śmierci Pana, i to z takim, które uobecnia obwieszczane wydarzenie.

Dając nakaz powtarzania gestów i słów ustanowienia Jezus chciał kontynuować swą obecność pośród uczniów nawet po śmierci, zmartwychwstaniu i wniebowstąpieniu. W ten sposób każdy, kto z wiarą bierze udział w powtarzaniu gestów Jezusa ma udział w jego śmierci i jej owocach. Taki stan rzeczy ma trwać aż do momentu powtórnego przyjścia Pana²⁶.

6. „Aż się spełni w królestwie Bożym” – Eucharystia zapowiedzią wieczystej Paschy w niebie

Wydarzenia Wyjścia wraz z upamiętniającym je świętem Paschy były z Starym Testamencie typem, czyli zapowiedzią Nowej Paschy – Eucharystii, co wyraźnie widoczne jest w opisach ustanowienia. Jezus jednak podczas Ostatniej Wieczerzy wybiega myślami jeszcze bardziej w przyszłość: „«Gorąco pragnąłem spożyć tę Paschę z wami, zanim będę cierpiał. Albowiem powiadam wam: Nie będę <już> jej spożywać, aż się spełni w królestwie Bożym». Potem wziął kielich i odmówiwszy dziękczynienie, rzekł: «Weźcie go i podzielcie między siebie; albowiem powiadam wam: odtąd nie będę <już> pił [napoju] z owocu winnego krzewu, aż przyjdzie królestwo Boże»” (Łk 22, 15-18 por. Mt 26, 29; Mk 14, 25)

W tych słowach Jezus nadaje Eucharystii jeszcze jedno znaczenie, eschatologiczne. Dla Niego samego już niedługo dopełni się to wszystko, co zapowiada Święto Paschy: oto niebawem Jezus przejdzie ze śmierci do życia i pełni chwały, którą otoczy Go Ojciec (por. J 13, 31-32). Dla uczniów zaś Eucharystia jest zapowiedzią i przedsmakiem tej Paschy, w której niebawem ma uczestniczyć Jezus, zapowiada ona i zarazem daje pewien, niepełny jeszcze udział, w chwale Jezusa. Śmierć Jezusa jest istotnym krokiem w stronę pełni królestwa Bożego, które tak często zapowiadał²⁷. W pełni uczniowie będą uczestniczyć w jego chwale w momencie powtórnego przyjścia Jezusa, kiedy to co zapowiada Eucharystia „spełni

²⁶ Por. Tamże, s. 221 (343); R. BARTNICKI, art. cyt., s. 120; J. KUDASIEWICZ, art. cyt., s. 39-40; H. LANGKAMMER, *Teologia Eucharystii...*, dz. cyt., s. 43-49.

²⁷ Por. H. LANGKAMMER, *Teologia Eucharystii...*, dz. cyt., s. 38.

się w królestwie Bożym” (Łk 22, 16; por. J 19, 24). Wtedy to wszyscy zbawieni staną się w pełni własnością Jahwe „i zamieszka [Bóg] wraz z nimi i będą oni Jego ludem, a On będzie «Bogiem z nimi»” (Ap 21, 3)²⁸.

W ten sposób, podobnie jak starotestamentalna Pascha, tak i Eucharystia staje się pamiątką trójwymiarową: „utrwała w pamięci przeszłe już fakty zbawcze: śmierci i zmartwychwstania Chrystusa, obecnie darzy życiodajną łaską, [...] wreszcie jako znak eschatologicznego wypełnienia antycypuje ściśle eschatologiczną, a więc dla nas przyszłą ucztę mesjańską nieba”²⁹.

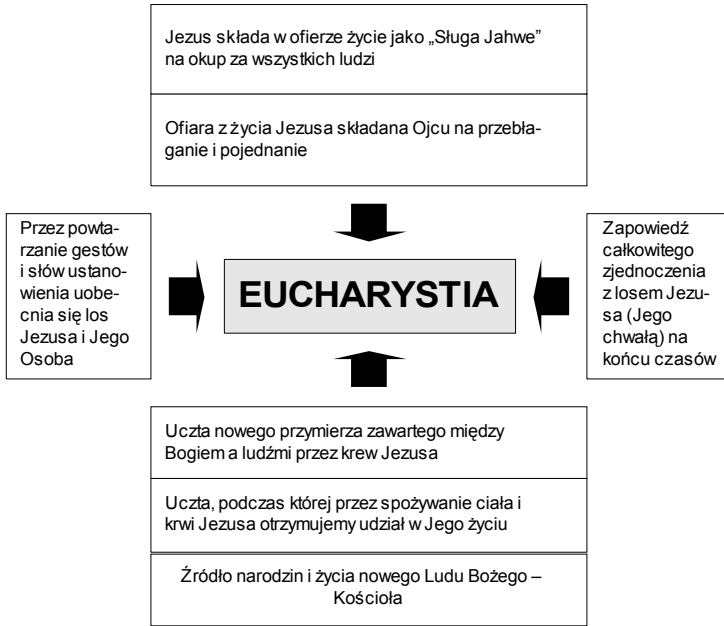
ZAKOŃCZENIE

Podsumowując należy stwierdzić, że opisy ustanowienia Eucharystii zawierają ogromne bogactwo teologiczne ukazując czytelnikowi tekstów ewangelicznych różne jej aspekty:

1. Ostatnia Wieczerza była ucztą paschalną, której Jezus nadał nowy sens.
 2. W znaku łamanego chleba i pitego kielicha Jezus składa swoje życie Ojcu jako ofiarę przebłagania i pojednania. Eucharystia jest sakramentalnym uobecnieniem ofiary krzyża.
 3. W Eucharystii Jezus składa swoje życie na okup za Żydów i pogan. W ten sposób uwalnia od grzechu i czyni z nich nowy lud Boży – Kościół.
 4. Eucharystia jest ucztą spożywaną na znak zawarcia nowego przymierza między Bogiem a ludźmi zawartego przez krew Jezusa. Z tym faktem wiąże się powstanie Kościoła, jako ludu wybranego Nowego Testamentu.
 5. Przez spożywanie ciała i krwi Jezusa, człowiek łączy się sakramentalnie z wydarzeniami Odkupienia i otrzymuje udział w życiu wysłużonym przez Jezusa.
 6. Eucharystia nie jest wydarzeniem jednorazowym. Przez powtarzanie gestów i słów Jezusa nad chlebem i winem, uobecniamy jego zbawcze dzieło i otrzymujemy w nim udział. Podczas każdej Eucharystii jest obecny między nami żywy Jezus, umęczony i zmartwychwstały.
 7. Taki sposób uobecniania losu Jezusa i Jego Osoby będzie trwał aż do powtórnego przyjścia Pana na końcu czasów, kiedy to nastanie w pełni królestwo Boże.
 8. Eucharystia jest zapowiedzią całkowitego zjednoczenia z losem Jezusa (Jego chwałą) na końcu czasów.
- Kończąc nasze rozważania zbierzmy w sposób graficzny najważniejsze wnioski jakie wyciągnęliśmy z analizy biblijnych opisów ustanowienia Eucharystii.

²⁸ Por. J. KUDASIEWICZ, art. cyt., s. 40.

²⁹ A. JANKOWSKI, art. cyt., s. 98.

RIASSUNTO

I racconti biblici dell’istituzione dell’Eucaristia. Studio esegetico-teologico

Istituendo l’Eucaristia Gesù approfittò del rito della cena pasquale dei giudei del suo tempo cambiandone alcuni gesti e parole e dando loro il nuovo significato. Per scoprirlo si devono esaminare le parole ed i gesti del Signore nella prospettiva storico-salvifica di entrambi i Testamenti: lo spezzare il pane e il bere dal calice – Gesù offre la sua vita quale sacrificio d’espiazione – l’Eucaristia è sacramento che attualizza l’offerta della croce; “questo è il mio sangue dell’alleanza” – il sangue di Gesù è sangue della nuova alleanza; “il sangue dell’alleanza versato per voi” – Gesù è il Servo di Iahve che offre la sua vita per tutti gli uomini; “Prendete e mangiate”, “prendete e bevete” – Gesù ci dà la partecipazione nella sua vita; “Fate questo in memoria di me” – Gesù ordina di ripetere i suoi gesti e le sue parole; “finché non sia compiuta nel regno di Dio” – l’Eucaristia annunzia l’eterna Pasqua in cielo.

Słowa kluczowe:

Eucharystia, Pascha, Ostatnia Wieczerza
The Eucharist, Passover, the Last Supper